O‘QUVCHILAR SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA VATANPARVARLIK G‘OYALARINING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Tojiboyeva X. M.
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti direktorning ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha o'rinbosari, pedagogika fanlari doktori, professor

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilar shaxsini shakllantirishda vatanparvarlik g‘oyalarining pedagogik ahamiyati gender yondashuvi asosida tahlil qilingan. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning yosh, psixologik va gender xususiyatlarini hisobga olgan holda milliy g‘urur, Vatanga muhabbat, fuqarolik mas’uliyati va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg‘ularini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, fanlararo integratsiya, faol ta’lim metodlari hamda xalqaro tajribalar asosida gender tengligini ta’minlash orqali vatanparvarlik tarbiyasini takomillashtirish masalalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, milliy g‘urur, gender yondashuvi, pedagogik ahamiyat, didaktik imkoniyatlar, tarbiya, milliy qadriyatlar, fuqarolik mas’uliyati, gender tengligi, o‘quvchi shaxsi.

Аннотация. В статье рассматривается педагогическое значение идей патриотизма в формировании личности учащихся на основе гендерного подхода. Анализируются дидактические возможности развития национальной гордости, любви к Родине, гражданской ответственности и уважения к национальным ценностям с учетом возрастных, психологических и гендерных особенностей обучающихся. Особое внимание уделено использованию межпредметной интеграции, активных методов обучения и международного опыта для совершенствования патриотического воспитания и обеспечения гендерного равенства в образовательном процессе.

Ключевые слова: патриотизм, национальная гордость, гендерный подход, педагогическое значение, дидактические возможности, воспитание, национальные ценности, гражданская ответственность, гендерное равенство, личность учащегося.

Abstract. The article examines the pedagogical significance of the ideas of patriotism in shaping students’ personalities based on a gender-sensitive approach. It analyzes the didactic potential of develo-

ping national pride, love for the Motherland, civic responsibility, and respect for national values, taking into account the age, psychological, and gender characteristics of learners. Particular attention is paid to the use of interdisciplinary integration, active teaching methods, and international experience to improve patriotic education and ensure gender equality in the educational process.

Keywords: patriotism, national pride, gender approach, pedagogical significance, didactic potential, education, national values, civic responsibility, gender equality, student personality.

Hozirgi kunda O'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar nafaqat bilim sifati, balki tarbiyaning samaradorligini oshirishni ham maqsad qilgan. Bu jarayonda yosh avlodda milliy g'urur, Vatanga muhabbat, xalqimiz tarixi va qadriyatlariga hurmat tuyg'usini shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilab olingan. Ayniqsa, ta'limdagi gender yondashuvni hisobga olgan holda tarbiyaviy maqsadlarga erishish dolzarb masalaga aylandi.

Gender yondashuv – bu ta'lim jarayonida o'quvchilarning jinsiy, psixologik, ijtimoiy xususiyatlarini inobatga olib, ularning rivojlanishiga mos tarzda metod va vositalarni qo'llashni nazarda tutadi. Ushbu maqolada gender yondashuvni hisobga olgan holda o'quvchilarda milliy g'urur va vatanparvarlikni shakllantirishga qaratilgan didaktik imkoniyatlar tahlil qilinadi.

Gender – shaxsning jamiyatdagi roli, o'zi va boshqalar tomonidan qabul qilinishi bilan bog'liq ijtimoiy-farqli xususiyatlarni anglatadi. Ta'lim tizimida gender yondashuv degani, qizlar va o'g'il bolalarning

o'ziga xos xususiyatlarini, ruhiy-emotsional ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim va tarbiyani tashkil etish demakdir. Gender tengligi, ayniqsa, tarbiya sohasida muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv orqali har ikki jins vakilida ham vatanparvarlik, jamiyat oldidagi mas'uliyat, milliy faxr tuyg'usi teng darajada rivojlantiriladi. Shu bilan birga, ta'limda mavjud gender stereotiplarining oldini olishga ham e'tibor qaratiladi.

Milliy g'urur – bu shaxsning o'z millati, tili, tarixi, madaniyati va buyuk shaxslaridan faxrlanish tuyg'usidir. Vatanparvarlik esa Vatanga muhabbat, unga xizmat qilish istagi va tayyorligi, uni himoya qilish mas'uliyatidir. Ta'limda bu qadriyatlarni shakllantirish uchun: milliy qahramonlar hayotini o'rganish, tarixiy voqealarni tahlil qilish, madaniy merosni anglash va qadrlash, ijtimoiy faollikni oshirish kerak. Bu tuyg'ularni shakllantirishda gender xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlash tarbiya samaradorligini oshiradi. Gender yondashuv asosida milliy g'urur va vatanparvarlikni shakllantirishda ta'limning didaktik imkoniyatlari quyidagilardan iborat:

a) Darslik va materiallarni tanlashda gender muvozanatini saqlash. Darsliklarda va o'quv materiallarida har ikki jins vakillari faol, mas'uliyatli, vatanparvar shaxslar sifatida namoyon bo'lishi lozim. Masalan, tarix darslarida faqat erkak qahramonlarni emas, ayol qahramonlarning ham faoliyati yoritilishi lozim.

b) Dars jarayonida faol metodlarni qo'llash:

rolli o'yinlar – tarixiy voqealarni jonlantirish orqali o'quvchilar milliy hislarni boshdan kechiradilar;\esse yozish – “Men uchun Vatan”, “Milliy iftixorim” kabi mavzularda shaxsiy fikrlar orqali shaxsiy munosabat shakllanadi; debatlar – turli qarashlarni muhokama qilish orqali ijtimoiy faollik rivojlanadi; tadqiqot loyihalari – “Mahallamiz qahramonlari”, “Oilam tarixida vatanparvarlik” kabi loyihalar.

v) Genderga mos individual va guruhli ish shakllari. Qizlar ko'proq ijodiy, hissiy, mulohazali ishlarda faol bo'lsa, o'g'il bolalarda tashabbuskorlik, rahbarlik va harakatga moyillik yuqori bo'lishi mumkin. Bu omillarni hisobga olgan holda dars rejalashtirish tarbiyaviy maqsadlarga tezroq erishish imkonini beradi.

O'quvchilarni milliy g'urur va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda fanlararo integratsiyadan foydalanish xam samara beradi.

Tarix darsida qahramon ayollar va erkaklar faoliyatini teng yoritish, o'quvchilarni milliy shaxslar bilan tanishtirishda jinsiy mutanosiblikni saqlash; Adabiyot va ona tili darslarida turli yozuvchilar, shoirlar, ayol va erkak qahramonlar orqali milliy ifoda va faxrni anglatish; esse va ijodiy yozish orqali shaxsiy munosabat shakllantirish; Huquq va jamiyatshunoslik darslarida fuqarolik burchi, Vatanga sadoqat, jamiyatdagi

jinsiy tenglik masalalarini qamrab olish maqsadga muvofiq.

Ma'lumki, Prezident maktablari va ixtisoslashtirilgan maktablar-dayuqori iqtidorli o'quvchilar ta'lim oladi. Ularda genderyondashuvga asoslangan tarbiya dasturlari orqali vatanparvarlik ruhini shakllantirishda quyidagi imkoniyatlar mavjud: mentorlik tizimi orqali shaxsiyyondashuv; genderga xos qiziqishlarni hisobga olgan klublar; milliy bayramlar va tadbirlarda o'g'il va qiz o'quvchilarning teng ishtiroki; ijtimoiy loyihalar orqali milliy qadriyatlarning targ'ibi kabilar.

Gender yondashuv va milliy tarbiya yo'nalishidagi jahon tajribasida kuzatiladigan muammolar quyidagilar bilan izohlanadi.

a) Gender stereotiplari ta'lim mazmunidagi aks etishi. Ko'pgina mamlakatlarda o'quv dasturlari va darsliklarda ayollar va erkaklar roli nomuvofiq aks etadi. Masalan, ayollar ko'proq uy ishlari, oilaviy vazifalar bilan bog'langan holda ko'rsatiladi, erkaklar esa, rahbarlik, qahramonlik va intellektual faollikda. Natija: Qizlar o'zlarini milliy-ijtimoiy jarayonlarda kamroq qatnashuvchi sifatida qabul qila boshlaydi. Bu vatanparvarlik va faol fuqarolik tuyg'usini pasaytiradi.

b) Ta'limda gender bo'yicha noaniq yondashuvlar. Ayrim

davlatlarda gender masalasiga umuman e'tibor berilmaydi, ta'lim barcha uchun “neytral” deb qaraladi. Ammo bu yondashuv aslida jinsiy farqlarni inkor etadi va individual ehtiyojlarni inobatga olmaydi.

v) Milliy qadriyatlar va gender tengligi o'rtasidagi ziddiyatlar

Jahonda ayrim jamiyatlarda milliy qadriyatlar nomidan gender tengligi cheklanadi. Masalan, qizlar ma'lum turdagi ta'limdan chetlashtiriladi yoki faoliyatda ishtirok etishiga to'sqinlik qilinadi. Bu esa, milliy g'ururni teng rivojlantirishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistondagi amaldagi muammolar

a) Gender tengligi konsepsiyasining ta'limda to'liq integratsiyalanmagani. Hozirda O'zbekiston ta'lim tizimida gender tengligi va gender yondashuv asosida ishlash yuzasidan muayyan dasturlar mavjud bo'lsada, ularni umumiy o'quv jarayoniga to'liq joriy etishda muammolar saqlanib qolmoqda. Masalan: Darsliklarda ayollar kam ko'rsatilgan; Qiz bolalarning siyosiy va ijtimoiy faol shaxslar sifatida rollari kam yoritilgan; O'qituvchilarning aksariyati gender pedagogikasi bo'yicha maxsus tayyorgarlikka ega emas.

b) Tarbiyaviy tadbirlarda bir jinsga ortiqcha e'tibor qaratilishi. Ko'p hollarda vatanparvarlik tadbirlari faqat o'g'il bolalar uchun mo'ljallangan-

day tuyuladi. Masalan, “jasorat”, “himoyachi”, “askar” kabi timsollar ko'proq o'g'il bolalarga qaratiladi. Qizlar esa ko'proq “iffat”, “najotkor oila a'zosi” kabi passiv obrazlarda aks etadi.

v) Ota-ona va jamiyatdagi qadriyatlar bilan qarama-qarshilik. Gender tengligi va milliy g'ururni uyg'un tarzda berish uchun jamiyat ongida o'zgarishlar zarur. Ba'zi ota-onalar milliy tarbiya nomidan qizlarning mustaqil qaror qabul qilishiga yoki ijtimoiy faollikka qarshi chiqishi mumkin.

Jahon tajribasidan o'rganish mumkin bo'lgan ijobiy yo'nalishlar. Finlyandiya: Genderga oid ma'lumotlar darsliklarga to'liq integratsiya qilingan. Qizlar va o'g'il bolalar o'rtasida teng faollik va mas'uliyat prinsiplari o'quv jarayonida ustuvor. Milliy tarix va madaniyatda har ikki jinsning hissasi teng aks ettiriladi.

Kanada: Maktablarda “Gender Inclusive Curriculum” joriy qilingan. Milliy faxr va fuqarolik tarbiyasida jinsdan qat'i nazar, barcha bolalar teng imkoniyatlarga ega. Vatanparvarlik va fuqarolik burchi masalalari har ikki jins uchun teng talablar asosida o'rgatiladi.

Yaponiya: Tarbiya dasturlarida qizlar va o'g'il bolalarning roli sinfda va maktab hayotida aniq taqsimlanmaydi. Hamma faoliyatda barcha ishtirok etadi. Milliy qadriyatlarga tayangan holda zamonaviy gender yondashuv birlashtirilgan.

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilar shaxsini shakllantirishda vatanparvarlik g‘oyalari muhim pedagogik omil hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida ushbu jarayonni gender yondashuvi asosida tashkil etish tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. O‘quvchilarning yosh, psixologik va individual xususiyatlarini, shuningdek, qiz va o‘g‘il bolalarning rivojlanish ehtiyojlarini hisobga olish ularda milliy g‘urur, Vatanga muhabbat, fuqarolik mas’uliyati hamda ijtimoiy faollikni izchil shakllantirish imkonini beradi.

Ta’lim mazmunini gender jihatdan muvozanatlashtirish, fanlararo integratsiyani kengaytirish, faol va interfaol ta’lim metodlaridan foydalanish, shuningdek, milliy qadriyatlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini yanada oshiradi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, gender tengligi tamoyillariga asoslangan ta’lim muhiti o‘quvchilarda nafaqat milliy o‘zlikni anglash, balki faol fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston ta’lim tizimida gender yondashuvini vatanparvarlik tarbiyasi bilan uyg‘unlashtirish, darsliklar va o‘quv dasturlarini takomillashtirish, pedagoglarning gender kompetentligini oshirish hamda o‘quvchilarning gender stereotiplaridan xoli, milliy va

umuminsoniy qadriyatlarga sodiq barkamol shaxs sifatida voyaga yetishini ta’minlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Mazkur yo‘nalishda olib boriladigan izchil ilmiy-pedagogik faoliyat ta’lim sifatini oshirish, barkamol avlodni tarbiyalash va jamiyatning barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T., 2022.
2. Saidov A. Milliy g'oya va ma'naviy merosga asoslangan ta'lim tizimi. – T.: Ma'naviyat, 2015.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008.
4. Rasulov R. Pedagogik texnologiyalar va tarbiya jarayoni. – T.: Fan, 2019.
5. Xalqaro ta'lim tajribasidan materiallar. – UNESCO Education Reports, 2021.